

Aleš Ojsteršek

Aleš Ojsteršek, roj. l. 1967, deluje na področju izobraževalnih politik, in sicer kot vodja sektorja za razvoj izobraževanja na Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. Pri trajnostnem razvoju med ostalim deluje v delovni skupini izobraževalnih vsebin Podnebnega sklada, vladnega projekta Celovitega strateškega projekta razogljichenja Slovenije preko prehoda na krožno gospodarstvo. V okviru evropskega sodelovanja pri izobraževanju in usposabljanju za evropski izobraževalni prostor in širše deluje kot član skupine za Izobraževanje za okoljsko trajnost, globalno pa pri Unescu vstopa v t. i. Šerpa skupino kot strokovna podpora Usmerjevalnemu odboru na visoki ravni za cilje trajnostnega razvoja do leta 2030.

PLANET V OBDOBJE PO PREMOGU ALI KAKO (SE) REŠITI ZAGAT(N)E ŠALEŠKE DOLINE

Uvod

Leto 2015 se zdi za Republiko Slovenijo pomenljivo v dveh ključnih pogledih. Tega leta sta med drugim tekli pripravi na odprtje bloka 6 Termoelektrarne Šoštanj²⁴ na eni strani in na drugi usklajevanje stališč bodočega multilateralnega Pariškega sporazuma,²⁵ ki bo okrepil globalni

²⁴ <https://www.esvet.si/novice/s-poskusnim-obratovanjem-pricel-tes-6>; vir dosegljiv 1. 8. 2021.

²⁵ Pariški sporazum o podnebnih spremembah, časovnica, <https://www.consilium.europa.eu/sl/policies/climate-change/paris-agreement/>; vir dosegljiv 9. 8. 2021.

odziv na nevarnost, ki grozi zaradi spremembe podnebja. Vse, kar je sledilo po tem, je glede prihodnosti premogovništva in elektroenergetike v Šaleški dolini najbolj povzeto v oceni britanskega predavatelja na srečanju britanske in slovenske gospodarske zbornice oktobra 2019, namenjene predstavitvi dobre prakse iz Združenega kraljestva pri zapiranju oziroma transformaciji rudnikov. Stephen Jones iz DMT Group je poudaril, da je pri tem ključna prava zakonodaja, ki omogoči spremembe in nadaljnjo rast ter razvoj tega območja po zaprtju rudnika. Pri tem je posebej opozoril, da v Sloveniji opaža razkol med rudarsko industrijo, Evropsko unijo in vlado, kako naj bo videti zapiranje rudnika. *»Javno bi morali objaviti načrt zapiranja rudnika. Sicer bo projekt zapiranja propadel,«*²⁶ je dodal in opozoril, da je v to treba vključiti širšo skupnost.

Po letu 2015 tako v primeru novega bloka TEŠ 6 postanemo pričevalci vse prej kot zgodbe o uspehu, veliki pridobitvi elektroenergetike in razvoju ter novih delovnih mestih v Šaleški dolini. Na dnevni red prihajajo novi in novi dvomi o upravičenosti investicije, zahteve po zmanjševanju zdravju škodljivih izpustov, iskanju alternative energenta in poskusom sosežiga odpadkov ter predčasnem zaprtju objekta. Na drugi strani Pariški sporazum dobiva zagon, saj novo vodstvo Evropske komisije svojo politiko osredotoča na Evropski zeleni dogovor in z njim določa pot, s katero bo Evropa do leta 2050 postala prva podnebno nevtralna celina. Vidna postane vloga mladih, ki zase zahtevajo podnebno vzdržnost že zdaj.

Ker je enak razkol, kot ga je ugotovil in izpostavil Jones (2019), mogoče zaznati tudi v tem letu (2021), je namen prispevka v Šaleški razgledih z razpravami in objavljenimi stališči deležnikov preizkusiti stališče pristojnega Ministrstva za infrastrukturo, da so vzpostavljeni vsi ključni mehanizmi za doseg uspešno izvedenega procesa pravičnega prehoda, ter tudi, kdo so udeleženci in kakšna so njihova ravnanja.

²⁶ <https://www.delo.si/novice/slovenija/ce-nacrt-zapiranja-rudnika-ne-bo-javen-bo-propadel/>

Merila uspešnosti doseganja ciljev v procesu, ki teče danes in ciljem šele sledi, je posebne vrste in mogoče prvi izziv, nastavki zanj pa niti ne. Ti predvidevajo jasnost in preglednost procesa, določitev kazalnikov, njihove vrednosti, časovnico in sredstva. Predvideva vključevanje predstavnikov lokalne ravni po vseh področjih in odločanje na osnovi podatkov. Področja, ki naj jih zaobjame, pa so gospodarski razvoj, socialni razvoj, varstvo okolja in kulturna raznolikost. Slednja je, pomembno zanimivo, v koncept trajnostnega razvoja pripeljana posredno, in sicer z Unescovo Splošno deklaracijo o kulturni raznolikosti, ki v prvem členu izpostavi: »... kulturna raznolikost je za človeštvo enako potrebna, kot je za naravo potrebna biološka raznovrstnost. V tem smislu je skupna dediščina človeštva in jo je treba priznati ter potrditi v korist sedanjih in prihodnjih generacij.«²⁷

Namen prispevka ni obravnavati procesov in odločitev nacionalne energetske politike, ki je uresničevala vizijo, utemeljeno na premogu, čeravno so bile na obzorju že vidne čeri, kot tudi ne tistih procesov, povezanih z investicijo v TEŠ 6, ki potekajo v sodnih dvoranh. Junija 2021²⁸ se je na celjskem okrožnem sodišču namreč pričela predobravnavna domnevnih nepravilnosti pri gradnji šestega bloka termoelektrarne Šoštanj. Namen prispevka tudi ni ugotavljanje, kje in kako država pripravlja nov energetski koncept, s katerim bi ob opuščanju premoga na eni strani morala na drugi strani pokazati smer zagotovitve nadomestnih virov.

Načelo pravičnosti in različni zorni koti udeležencev

Ko je septembra 2021 v Velenju potekala mednarodna konferenca z naslovom Pozdravljena prihodnost – na zeleno do kakovostnejšega življenja, s katero je MO Velenje želela

²⁷ Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti, UNESCO, 1. člen; <https://www.eksena.si/splosna-deklaracija-o-kulturni-raznolikosti/>; vir dosegljiv 10. 8. 2021.

²⁸ <https://www.sta.si/2912080/v-celju-se-zacenja-sojenje-v-zadevi-tes-6>

predstaviti primere dobrih praks evropskih mest in regij na poti 'izstopa iz premoga',²⁹ je župan Peter Dermol v uvodu izpostavil občutek, »da smo na poti prestrukturiranja osamljeni in neslišani ali pa vsaj neuslišani.«³⁰ V prispevku je izpostavil pričakovanja lokalne skupnosti po zagotovitvi nadomestnih 5 tisoč delovnih mest, nadalje se pričakuje pomoč države pri preoblikovanju sistema daljinskega ogrevanja, v okviru katerega je danes zagotovljena preskrba za 40 tisoč prebivalcev, zagotovilo države glede degradiranih območij, ki morajo ostati na voljo prihodnjim razvojnim priložnostim za razvoj lokalne skupnosti, ter dovolj časa za izvedbo preobrazbe in seveda finančnih sredstev. 235 mio €, ki so Sloveniji zagotovljena v okviru Sklada za pravični prehod in so namenjena Zasavski in Savinsko-šaleški regiji, je bistveno premalo, v uvodu še pove župan Dermol.³¹ V uvodu omenjene konference je udeležence nagovorila še Natalie Kauther,³² nemška veleposlanica v Sloveniji. Izpostavila je, da so v podobnem procesu kot Šaleška dolina številne regije po Evropi, in ko so leta 2018 v Nemčiji zaprli zadnji premogovnik,³³ je bil to za vse, ki so bili povezani s premogovništvom, dan žalovanja. Spomnila je, da sta gospodarski napredek in napredek skupnosti utemeljena na premogu. Evropska skupnost za premog in jeklo je bila obenem tudi prva mednarodna organizacija, ki temelji na načelih nadržanosti in je postopno vodila k oblikovanju in ustanovitvi Evropske unije. Zdaj se to veliko obdobje zaključuje, je dodala veleposlanica Kautherjeva, in še: »Ne moremo si več privoščiti biti netrajnostni«.

²⁹ Pozdravljena prihodnost – na zeleno do kakovostnejšega življenja 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=FRMj8t7WNL0>; vir dosegljiv 9. 10. 2021.

³⁰ isto.

³¹ isto.

³² Pozdravljena prihodnost – na zeleno do kakovostnejšega življenja 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=FRMj8t7WNL0>; vir dosegljiv 9. 10. 2021.

³³ Op .a. – 2018 so v Nemčiji zaprli zadnji rudnik črnega premoga, pridobivanje lignita pa še teče.

Glede prihodnosti je veleposlanica izpostavila, da se je lotevamo z upanjem in zaupanjem ter vero v zdravo prihodnost.

Udeleženci konference v stališčih obeh uvodničarjev nismo mogli preslišati različnosti. Medtem ko je Kautherjeva izpostavila zaupanje, sta označevalca župana Dermola termina »osamljenost« in »neuslišanost«. Slednje tako temu članku dopušča tudi nastavke k sklepu, da vzpostavljeni mehanizmi za pravični prehod še niso dovolj oziroma niso zagotovljeni, strah župana o zamujeni priložnosti pa je upravičen.

Pregled aktualnosti vprašanja trajnostnega razvoja glede na čas, udeležence in družbene procese

Podnebne spremembe in s tem povezana pričakovanja človeštva glede ukrepanja držav in vlad so leta 2021 stalnica večine političnih agend v evropskem prostoru kot tudi multilateralnih procesov pod okriljem Organizacije združenih narodov.³⁴

Druga polovica leta 2021 je v Evropi v znamenju slovenskega predsedovanja Svetu EU. Slovensko predsedstvo je v predstavitvi programa³⁵ med drugim zapisalo, da si bo na področju okolja in podnebnih sprememb prizadevalo za hitro in ambiciozno izvajanje agende zelenega dogovora, zlasti za vprašanja podnebnih sprememb, biotske raznovrstnosti in krožnega gospodarstva. V nadaljevanju dokumenta slovensko predsedstvo nadalje izpostavlja načrt glede zakonodaje. *»Na področju podnebnih sprememb bo v ospredju revizija podnebne in energetske zakonodaje, tako imenovani zakonodajni sveženj Pripravljeni na 55. Vključeval bo celovit nabor ukrepov (revizijo sistema trgovanja EU z emisijami CO₂, uredbo o delitvi bremen med državami članicami, standarde*

³⁴ <https://www.un.org/en/our-work/support-sustainable-development-and-climate-action>; vir dosegljiv 4. 10. 2021.

³⁵ <https://www.gov.si/assets/vlada/Projekti/PSEU2021/Program-slovenskega-predsedovanja-Svetu-EU.pdf>; stran 28; vir dosegljiv: 9. 10. 2021.

izpustov CO₂ iz vozil, ustreznost umestitev rabe zemljišč, spremembe rabe zemljišč in gozdarstva) za doseganje okrepljenega podnebne cilja EU – vsaj 55-odstotnega neto zmanjšanja emisij toplogrednih plinov do leta 2030 v primerjavi z letom 1990.«³⁶

Obdobje obravnave tematike je v jeseni 2021 izrazilo aktualno, saj v zvezi z letnico ustavitve pridobivanja premoega vlada RS še vedno ni sprejela odločitve. Le-to je s časovnico napovedala še do sredine leta 2021, in sicer z ambicijo, da bi proces predsedovanja Slovenije Svetu Evrope začela z dogovorjenim letom izstopa.³⁷

Pregled medijev močno odraža aktualnost tem, povezanih s trajnostnim razvojem in podnebnimi spremembami, prav tako pa se povečuje število objav v strokovni in znanstveni literaturi. Stockholmski okoljski inštitut je leta 2019 objavil pregledno raziskavo strokovnih objav, da bi ocenil obstoječo bazo znanja z namenom bolj razumeti ekonomske, družbene in politične posledice zapiranja rudnika.³⁸ Študija predlaga oblikovalcem politik številne predloge, ki jih velja vključiti v pripravo načrtov za pravični prehod. Ti nakazujejo vključevanje (in usklajevanje) številnih javnih organov po sektorjih in ravneh pri načrtovanju upada, vzpostavitev realnih ciljev in meril uspeha za zagotovitev skupne vizije med akterji in zainteresiranimi stranmi ter krepitev finančnih in tehničnih zmogljivosti lokalnih oblasti za predvidevanje ter blaženje širine učinkov zaradi zaprtja ali zmanjšanja obsega. Avtorji izpostavljajo, da je za milijone gospodinjev in ker

³⁶ isto.

³⁷ Glej podnaslov Naslednji koraki, <https://www.energetika-portal.si/dokumenti/strateski-razvojni-dokumenti/nacionalna-strategija-za-izstop-iz-premoga-in-prestrukturiranje-premogovnih-regij/javna-razgrnitev-in-javna-obravnavaj>; vir dosegljiv 9. 10. 2021.

³⁸ Navigating coal mining closure and societal change: learning from past cases of mining decline, Stockholm Environment Institute, 2019; spletni vir: <https://cdn.sei.org/wp-content/uploads/2019/07/navigating-coal-mining-closure-and-societal-change.pdf>, 1. 7. 2021.

so številne skupnosti po svetu še vedno odvisne od premogovništva, ključno to, da so te izkušnje prevedene v politiko.

Mladi v Nemčiji iztožijo pravičnost

Septembra 2021 so se nadaljevali petkovi globalni protesti, in sicer kot nadaljevanje stavk, ki so bili od leta 2018 prepoznani kot Šolski protest za podnebje, Petki za prihodnost, Mladi za podnebje, Podnebna stavka ali Mladinska stavka za podnebje, organizirano pa so potekali tudi v Šaleški dolini. Dijaki velenjske gimnazije so poročilo z dogodka leta 2019 objavili na svojih spletnih straneh,³⁹ o dogodku pa so poročali tudi drugi lokalni mediji.⁴⁰ Do septembra leta 2021 se je gibanje globaliziralo in bilo izvedeno na več kot 1400 lokacijah po vsem svetu, in sicer v več kot 90 državah z velikimi dogodki v Evropi, Ameriki in Afriki.⁴¹ Nekatere največje demonstracije so potekale v Nemčiji.⁴² Greta Thunberg, ki je postala globalno zaščitno ime gibanja, je v Berlinu nagovorila več kot sto tisoč ljudi in izjavila, da »nobena politična stranka ne dela dovolj.«⁴³ RTV Slovenija je v začetku maja 2021 poročala⁴⁴ o odmevni odločitvi nemškega ustavnega sodišča, po tem ko so se nanj obrnili mladi s pomočjo gibanja Petki za prihodnost. V tožbi so mladi izpostavili, da je

³⁹ <https://gimnazija.scv.si/?p=5200>; vir dosegljiv 9. 10. 2021.

⁴⁰ Naš čas, 26. 9. 2019, <https://www.nascas.si/podnebni-strajk-tudi-v-velenju/>; vir dosegljiv: 18. 8. 2021.

⁴¹ <https://www.theguardian.com/science/2021/sep/24/people-in-99-countries-take-part-in-global-climate-strike>; vir dosegljiv: 9. 10. 2021.

⁴² <https://www.dw.com/en/germany-fridays-for-future-protesters-rally-with-greta-thunberg-in-berlin/a-59292486>; vir: 9. 10. 2021.

⁴³ https://www.theguardian.com/science/2021/sep/24/people-in-99-countries-take-part-in-global-climate-strike?fbclid=IwAR2J2zwMH1IJ45lsSHabOTLzR8rxClr35oRjyfC8MCDDp76TGPTLQWB_oPw vir dosegljiv: 9. 10. 2021.

⁴⁴ <https://www.rtvsl.si/svet/evropa/mladi-v-nemciji-so-pod-sodni-poti-prisilili-drzavo-k-odlocnejsim-ukrepom-za-zascito-okolja/578715>; vir 9. 10. 2021.

njihova pravica do prihodnosti zaradi globalnega segrevanja in nezadostnega ukrepanja kršena že danes. Ustavno sodišče je dve leti star zakon o podnebnih spremembah označilo za delno neustaven. Sodišče je z razsodbo ugotovilo, da v odnosu do okolja živimo na račun prihodnjih generacij. Podnebni cilji so natančno določeni do leta 2030, po tem pa vlada načrtov ne more pustiti odprtih. In tudi cilj znižanja segrevanja za dve stopinji Celzija do leta 2030 ob predvidenih ukrepih po mnenju sodišča ni dosegljiv.

»Oblasti morajo sorazmerno spoštovati pravice prebivalcev do leta 2030 in tudi po letu 2030. Uresničevati morajo sprejeta določila. Za dodatno znižanje izpustov toplogrednih plinov po letu 2031 ni ustreznih zakonskih določil,« je povedal tiskovni predstavnik ustavnega sodišča Pascal Schellenberg, še poroča RTV Slovenija.⁴⁵

Preko lignita do izzivov prihodnosti brez le-tega

Podobno kot v drugih premogovniških regijah po svetu je tudi Šaleška dolina doživela močnejši gospodarski razmah z odprtjem premogovnika. Velenje je to doživelo konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja, ko so v bližini Velenja, med Staro vasjo in Škalami, odprli premogovnik. V tistem času je premogovništvo na razvoj trga Velenje vplivalo le posredno, saj naselje v tem času še ni bila rudarska naselbina. Velenjski lignit in šoštanjaska tovarna usnja sta v dolino pritegnila tudi železnico, ki je stekla skozi Savinjsko dolino⁴⁶ leta 1891 in povezala Velenje s Celjem, leta 1899 pa je železniška proga povezala Velenje tudi z Dravogradom oziroma s Koroško (Šalej 1999, po: Kljajič 1997).⁴⁷ Bogate zapise o tem

⁴⁵ <https://www.rtvsl.si/svet/evropa/mladi-v-nemciji-so-po-sodni-poti-prisilili-drzavo-k-odlocnejsim-ukrepom-za-zascitokolja/578715>; vir dosegljiv 9. 10. 2021

⁴⁶ Kljajič, D. 1997: Zgodovina Velenja. Gradivo Mestne občine Velenje, tipkopis. Velenje.

⁴⁷ Šalej, M. 1999: Historično-geografski oris Šaleške doline in njenega obrobja. Velenje: razprave o zgodovini mesta in okolice. Velenje.

najdemo v razpravah Jožeta Hudalesa.⁴⁸

Ker sta razvoj primarnih in sekundarnih gospodarskih dejavnosti v nadaljevanju vplivala na razvoj trgovine, prometa, turizma ter zdravstva, šolstva in javne uprave, na hitrost pa je vplivala pospešena industrializacija države in z njo ključno povpraševanje po energiji, v današnji Šaleški dolini le težko najdemo družino, v kateri ne bi bili v preteklosti ali danes neposredno ali posredno povezani z dejavnostjo pridobivanja premoga oziroma proizvodnjo električne energije.⁴⁹ ⁵⁰ Rudarjem pripisujejo številni zgodovinski pregledi in razprave tudi ključni delež, ki so ga kot prostovoljci in udarniki vložili v izgradnjo modernega mesta Velenje.⁵¹ Tako je tudi mogoče in potrebno razumeti zahteve lokalne skupnosti, ki v času javnih obravnav zastopajo stališče, da bo pri določanju pogojev pri zapiranju premogovnika potrebno upoštevati tudi vlaganja prebivalcev doline v preteklosti. To je izpostavil tudi župan Dermol v uvodu konference *Pozdravljena, prihodnost* (l. 2021) z besedami, da je občina konferenco organizirala tudi zato »da povemo, kaj si v Velenju želimo in kaj si v Velenju zaslužimo.«⁵²

Medtem ko ima konferenca več dodane vrednosti v mednarodni izmenjavi dobrih praks v evropskem prostoru, pa novih informacij, ki jih ne bi zasledili še v času javnih razprav v okviru osnutka Nacionalne strategije za izstop iz

⁴⁸ Hudales, J. 1999: Šaleška dolina v 18. in 19. stoletju. Velenje: razprave o zgodovini mesta in okolice. Velenje.

⁴⁹ Opomba avtorja – To se je odrazilo med razpravljalci okrogle mize *Pozdravljena, prihodnost*, ki so večkrat izpostavili vloge svojih prednikov, povezanih s premogovnikom, lahko tudi z namenom dviga in dodatne legitimizacije pri zagovarjanju stališč v nadaljnji razpravi.

⁵⁰ Pozdravljena, prihodnost 2021, dan 2, <https://www.youtube.com/watch?v=8C4Hk8TaVS8>, vir dosegljiv 1. 10. 2021

⁵¹ Zgodovina Velenje, dr. Primož Gašperič, Ljubljana, 2020. https://www.researchgate.net/publication/339598094_Zgodovina_Velenja

⁵² Mednarodna konferenca z naslovom Pozdravljena prihodnost – na zeleno do kakovostnejšega življenja (krajše Pozdravljena, prihodnost 2021), <https://www.youtube.com/watch?v=FRMj8t7WNL0&t=1129s>, vir dosegljiv 2. 10. 2021.

premoga in prestrukturiranje premogovnih regij z načeli pravičnega prehoda, ni bilo zaslediti.⁵³

Izstop iz premogovništva in prestrukturiranje premogovnih regij po načelih pravičnega prehoda

Pravični prehod

V skladu s Pariškim sporazumom, ki skoraj 200 držav zavezuje k omejevanju podnebnih sprememb, je Evropska komisija leta 2018 predlagala dolgoročni cilj podnebno nevtralne Evrope do leta 2050. Cilj podnebne nevtralnosti EU je decembra 2019 potrdil Evropski svet, nova Evropska komisija pod vodstvom Ursule von der Leyen pa si je ob pričetku mandata 2019–2024 za prvo politično prioriteto določila Evropski zeleni dogovor, ki predlaga tudi okrepitev ambicioznosti obstoječega podnebnega cilja zmanjšanja emisij toplogrednih plinov (v nadaljevanju TGP) do leta 2030 za vsaj 55 % glede na ravni iz leta 1990. Sprejet je Evropski podnebni zakon, ki kot pravno zavezujoči cilj na ravni Unije za vse države članice EU določa podnebno nevtralni cilj do leta 2050 in zmanjšanje emisij TGP za vsaj -55 % glede na leto 1990. V letu 2021 sledijo pogajanja o svežnju zakonodajnih predlogov, ki bodo ta krovna cilja prelili v višje sektorske cilje. Povišane podnebne in energetske cilje bo nemogoče doseči brez pospešenega opuščanja enega glavnih virov emisij toplogrednih plinov – premoga. Po vsem svetu predstavlja premog približno 27 % vse porabljene energije in 38 % proizvodnje električne energije (v EU nekaj več kot 18 % proizvodnje električne energije), ob tem pa ustvarja 44 % svetovnih emisij ogljikovega dioksida (CO₂). Situacija v Sloveniji je sicer

⁵³ Op. a.: Izjema je okrogla miza, na kateri so se s svojimi mnenji in stališči oglašili tudi vidnejši predstavniki iz Velenja in Šoštanja: Franc Žerdin, vodja odbora za pravični prehod SAŠA regije, Drago Koren, direktor šoštanjske občinske uprave, Andreja Katič, svetovalka župana MO Velenje in nekdanja ministrica. Izpostavljena stališča bodo predstavljena v nadaljevanju.

nekoliko drugačna, saj sta zaradi postopnega opuščanja rabe premoga v preteklosti leta 2020 obratovali le še termoelektrarna na premog, tj. Termoelektrarna Šoštanj, ki je z rabo domačega lignita leta 2019 k skupnim izpustom toplogrednih plinov v Sloveniji prispevala dobrih 22 %, in Termoelektrarna toplarna Ljubljana, ki je za proizvodnjo električne energije v sproizvodnji uporabljala uvožen rjavi premog.

Pravični prehod si prizadeva za pravičen in vključujoč prehod v podnebno nevtralnost z minimalnim vplivom na zaposlene in skupnosti v najbolj prizadetih regijah, z zagotovljeno in široko opredeljeno socialno varnostjo ter s prizadevanji za zdravo življenjsko okolje. Zahteva uravnotežen pristop k regionalnemu razvoju in obravnavanju različnih izzivov in priložnosti na strateški ravni ob hkratnem upoštevanju medsebojnih vplivov vseh akterjev, politik in ukrepov. Proaktivna vloga udeležencev in socialni dialog sta pri pravičnem prehodu ključna, saj zagotavljata, da se na vseh stopnjah prehoda nikogar ne spregleda. Vključevanje deležnikov v smeri »od spodaj navzgor« zagotavlja tudi lastništvo in motivacijo za izvajanje strategij za izstop iz premogovništva in z njimi povezanih načrtov.

Tovrsten pristop aktivnega vključevanja ključnih udeležencev v obeh premogovnih regijah je bil uporabljen tudi pri pripravi te Nacionalne strategije za izstop iz premogovništva in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda (v nadaljevanju: strategija). Z intervjuji, terenskimi obiski, fokusnimi skupinami, operativnimi delovnimi skupinami Ministrstva za infrastrukturo in z individualnimi posvetovanji so svoje poglede, podatke in mnenja delili predstavniki energetske družbe – skupine HSE (vključno s Premogovnikom Velenje, TEŠ in HSE – Energetsko družbo Trbovlje – HSE-EDT), sindikatov, občin, gospodarstva, regionalnih in območnih razvojnih agencij, formalnega in neformalnega izobraževanja, nevladnih organizacij, ministrstev, državnih agencij, inštitutov in EU institucij.⁵⁴ Da je ta proces

⁵⁴ Ministrstvo za infrastrukturo: Nacionalna strategija za izstop iz premoga ►

potekal še vedno premalo vključujoče, da je Velenje v njem neslišano oziroma neuslišano, je zdaj že večkrat izraženo stališče župana MO Velenje Petra Dermola. Občina Velenje tako nasprotuje stališču MZI, da je bilo pri oblikovanju dokumenta spoštovano temeljno načelo – socialni dialog z udeleženci ter usklajenost politik in učinkovita institucionalna ureditev, saj tudi glede drugega občina dokumentu očita neskladnost tako z Nacionalnim energetske in podnebnim načrtom kot Energetskim konceptom Slovenije. Stališče Občine Šoštanj je pri tem vprašanju drugačno in je v večjem sozvočju s predlaganim dokumentom, vendar več o tem v nadaljevanju.

Osnutek strategije naslovi premogovniško dejavnost v Sloveniji

Slovenija kot pogodbenica Pariškega sporazuma in država članica EU prav tako sledi cilju podnebne nevtralnosti. Pomemben del prehoda skladno s Celovitim nacionalnim energetske in podnebnim načrtom (v nadaljevanju NEPN) tudi pri nas predstavlja postopno opuščanje rabe domačega in uvoženega premoga. Med drugim tudi, da bo leta 2021 v okviru te strategije sprejeta odločitev o popolni opustitvi rabe premoga v Sloveniji, ob tem pa se bodo pripravili zakonodajni okviri za zapiranje PV in prestrukturiranje regije. V nadaljevanju bo MO Velenje večkrat izrazila stališče, da bi zakonodajni proces moral teči hkrati, da bi analize morale biti javno dostopne, prav tako ocene stroškov in finančni viri. To so tudi sklepi Sveta MO Velenje v času javne obravnave osnutka strategije.⁵⁵

in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda, maj 2021, Ljubljana; https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/strategija_premog_maj2021.pdf

⁵⁵ Sklep o stališčih Sveta MO Velenje do osnutka Nacionalne strategije za izstop iz premoga in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda; Svet MO Velenje, 13. 4. 2021, Uradni vestnik MO Velenje.

TEŠ, katere 6. blok je pričel obratovati leta 2016, proizvaja energijo iz lignita, izkopanega v zadnjem delujočem slovenskem premogovniku – Premogovniku Velenje. TEŠ zagotavlja približno tretjino slovenske proizvodnje električne energije (v posameznih delih leta tudi več), zato je vprašanje izstopa iz premogovništva neločljivo povezano z usodo tako podjetij skupine PV in TEŠ kot tudi skupine HSE ter njihove vloge znotraj slovenske energetike. Leta 2021 energetski sistem uspešno obvladuje tveganja, vendar se bodo ta po prenehanju obratovanja premogovnih blokov TEŠ (bloka 5 in 6) bistveno povečala. Z leti uporabe premoga se po drugi strani povečuje tudi grožnja podnebnih sprememb in negativnih posledic, povezanih z njimi. Negativne eksternalije rabe fosilnih goriv imajo globalne razsežnosti in presegajo območje izkoriščanja, zato je znotraj pravičnega procesa izstopa iz premogovništva treba iskati ravnotežje med nadnacionalnimi podnebnimi cilji in uravnoveženim razvojem na nacionalni in regionalni ravni. Nujnost hkratnega naslavljanja podnebnih sprememb in družbeno-ekonomskega razvoja je bila osnova za oblikovanje koncepta pravičnega prehoda, ki na poti do »zelene ekonomije« naslavlja uravnovežen prehod štirih ključnih področij, tj. energetike, okolja, človeških virov in gospodarstva. Postopen izstop iz premogovništva v Sloveniji sicer poteka že daljše obdobje hkrati s prenehanjem ostalih rudarskih dejavnosti. Po letu 1990 so vse do zaprtja leta 2013 v Sloveniji obratovali naslednji podzemni rudniki: rudnik kaolina Črna pri Kamniku, rudnik svinca in cinka Mežica, rudnik živega srebra Idrija, rudnik premoga Senovo, rudnik premoga Kanižarica, rudnik premoga Zagorje, rudnik premoga Hrastnik, rudnik premoga Trbovlje in rudnik urana Žirovski vrh. Vsi omenjeni rudniki so bili zaprti po programih in zakonih, ki so urejali prenehanje delovanja in sanacijo okolja, potrjenih na ministrstvu, pristojnem za rudarstvo. Omenjeni programi zapiranja so določali način in obseg sanacije okolja ter možnosti uporabe saniranih površin za druge namene. Postopki zapiranja jamskega dela so se izvajali skladno s programi zapiranja. Zastavljeni cilji uporabe saniranih površin rudnikov premoga za druge namene so bili v največji

meri doseženi po zaprtju rudnika Kanižarica, Senovo in Zagorje, sanacija površin Rudnika Trbovlje Hrastnik pa še ni v celoti zaključena. V primeru PV je sodelovanje pri nadaljnji namenski rabi sprotno saniranih rudniških površin uspešno predvsem zaradi aktivnega sodelovanja z lokalno skupnostjo. Po zaprtju rudnikov je leta 2020 obratoval le še Premogovnik Velenje, ki je zaposloval okoli 1.200 delavcev (oz. znotraj skupine PV približno 2.000 delavcev) in za potrebe energetike letno proizvedel okrog 3 milijone ton premoga. Za primerjavo: pred začetkom zapiranja rudnikov je bilo v slovenskem rudarstvu zaposlenih okoli 12.500 delavcev, skupna letna proizvodnja premoga rudnikov pa je znašala med 8 in 9 milijoni ton. Predhodna zapiranja rudnikov niso sledila načelom pravičnega prehoda za vse, saj je bil sicer poudarek na prostorski in okoljski ureditvi razvrednotenih območij, ki še ni bila v celoti končana. Posledično so se številne skupnosti znašle v nezavidljivi družbeni in gospodarski situaciji. Pravični prehod naj bi, kot omenjeno, poleg teh vprašanj (okolje, energetika, neposredno zaposleni) naslavljal tudi dolgoročno prestrukturiranje regije – tako iz gospodarskih kot socialnih in okoljskih vidikov, ob upoštevanju zagotavljanja novih nizkoogljičnih virov energije. V primeru Zasavske premogovne regije, ki je ena od dveh regij, ki ju zadeva ta strategija, ta načela niso bila dosledno upoštevana. V primeru Savinjsko-šaleške regije je okno priložnosti za strukturiran in nadzorovan proces pravičnega prehoda še odprto. Strategija tako smiselno upošteva zgodovinske izkušnje in okoliščine pri opuščanju premoga in vzpostavlja prilagojene pogoje za razvoj obeh regij, ki se danes nahajata na različnih točkah tega procesa.

Strategija prehaja v nadaljevanju na opis obeh regij, pri čemer se dotakne tudi posameznih ran bližnje preteklosti. Za Šaleško dolino tako navaja: *»Premogovništvo ima tudi zelo očitne negativne vplive, med katerimi je najpomembnejši vpliv na površje regije. Tekom rudarjenja je bilo potopljenih ali porušenih 818 hiš ter preseljenih 1.550 ljudi. Kot posledica posedanja terena so nad območji izkopa nastala tri umetna jezera, kar pomeni izgubo pomembnega deleža*

uporabnih zemljišč v regiji, primernih za bivanje in kmetovanja. Tako PV kot TEŠ sta v preteklem obdobju že izvedla temeljito ekološko sanacijo iz lastnih sredstev, njun vpliv na okolje se je bistveno zmanjšal. Poleg občutne izgube površja močan vonj iz lokalnih nahajališč lignita in prezračevanje iz premogovnika negativno vpliva na prizadevanja lokalnega turizma in splošno kakovost življenja. Kljub vsemu je kakovost zraka v Šaleški dolini visoka zaradi odsotnosti individualnih kurišč in dobro izvedenega sistema daljinskega ogrevanja iz termoelektrarne. Ta sistem zagotavlja učinkovito rešitev ogrevanja za več kot 80 % gospodinjestev v Šaleški dolini.

Šaleška dolina je v zadnjih 145 letih zabeležila 143 smrtnih rudarskih nesreč. Težki pogoji dela so povzročili nastanek več tisoč invalidov, porušene so bile tri osnovne šole, dve cerkvi, gasilski domovi, prekopati je bilo treba mrtve iz dveh velikih pokopališč, več sto km cestišč je bilo uničenih in še bi lahko naštevali.«

V osrednjem delu strategija preide k scenarijem za prehod obeh premogovniških regij in za Savinjsko-šaleško predlaga scenarij A z izhodom leta 2033. Strategija predvideva izstop iz premogovništva – torej prenehanje obratovanja bloka 6 TEŠ in pridobivanja lignita – v SAŠA regiji najpozneje v letu 2033. Scenarij spremlja ciljni nabor celovitih ukrepov, ki zajemajo vse elemente pravičnega prehoda in aktivno naslavlja prehod v podnebno nevtrarno gospodarstvo. Ta ambiciozni načrt postavlja Slovenijo v primerljiv krog z drugimi evropskimi gospodarstvi in daje zgled drugim državam zunaj EU, v regiji in širše. Med ključne vidike strateškega naslavljanja izhoda iz premogovništva in pravičnega prehoda regije tako sodijo človeški viri in socialna infrastruktura, gospodarstvo, okolje in energija. Dokument za vsakega od njih vsebuje nastavke in usmeritve.

Strategija na nobenem mestu ne ponudi pojasnila o organu, ki je izbor scenarija opravil. Glede tega je navedeno: »Scenariji za SAŠA regijo so bili zato zgrajeni okoli treh predlaganih letnic izstopa iz premoga, ki so bile opredeljene na podlagi kombinacije ekonomskih, socialnih, okoljskih in

energetskih kazalnikov. Strateški in operativni cilji za obe regiji so bili skladno z načelom vključevanja vseh prizadetih deležnikov razviti na podlagi informacij, pridobljenih z intervjuji, terenskimi obiski, fokusno skupino, strateško oceno zrelosti in raziskavo obstoječih dokumentov. Po pripravi osnutka okoljskega poročila so bili scenariji dodatno dopolnjeni skladno z ugotovitvami celovite presoje vplivov na okolje.» To je v nadaljevanju postalo tudi večkrat izpostavljeni očitek vključenih udeležencev. Na konferenci *Pozdravljena, prihodnost* je predstavnik sindikata Sevcnikar očital ministrstvu enostranskost oziroma, da je odločitev izrazito politična. O tem je ministrstvo podalo naslednjo informacijo: »*Pri posodobitvi osnutka Strategije je bila poleg ugotovitev okoljskega poročila upoštevana tudi odločitev Medresorske delovne skupine Vlade Republike Slovenije za prestrukturiranje premogovnih regij, v kateri sodelujejo predstavniki MZI, MOP, MF, MGRT, SVRK in MDDSZ. Ta je konec februarja sprejela odločitev, da se za namen javne obravnave Strategije in njenega okoljskega poročila za SAŠA regijo predlaga scenarij izstopa iz premoga najkasneje v letu 2033, ki je za okolje, naravo in zdravje ljudi najbolj pozitiven. Za regijo Zasavje pa se za namen javne obravnave predlaga t. i. Harmonični scenarij, ki predstavlja ravnotežje in omogoča izboljšanje kakovosti življenja v regiji ter hkrati spodbuja podjetništvo in potencial lokalnih podjetij (več o utemeljitvi izbora scenarijev je v osnutku Strategije, točka 1.5).*»⁵⁶ Scenarij B z letom izhoda 2038 in C z letnico 2042 sta iz delovnih dokumentov na tem mestu izginila. Tako je mogoče utemeljeno predvidevati, da je ministrstvo ob usklajevanju stališč presodilo, da Slovenijo na evropskem zemljevidu okoljske trajnosti vendarle pokaže kot bolj prizadevno državo članico. Evropska komisija v

⁵⁶ Spletna stran Energetika, pojasnilo o sprejetju scenarija izstopa 2033; <https://www.energetika-portal.si/dokumenti/strateski-razvojni-dokumenti/nacionalna-strategija-za-izstop-iz-premoga-in-prestrukturiranje-premogovnih-regij/javna-razgrnitev-in-javna-obravnavala/>, vir dosegljiv 1. 10. 2021.

delovnem dokumentu Poročilo o državi⁵⁷ v poglavju Okoljska trajnost navaja več perečih tem. Slovensko gospodarstvo je ogljično bolj intenzivno od povprečja EU. Ogljična intenzivnost ostaja nad povprečjem EU, stopnja zniževanja ogljične intenzivnosti od leta 1990 pa je pod povprečjem EU – Slovenija se po emisijski produktivnosti uvršča v spodnjo četrtino držav EU. To vzbuja skrb za podnebje in pomeni, da bi lahko država zaostala za cilji EU za razogljichenje po letu 2020 in tudi za cilji lastne strategije razvoja do leta 2030. Poročilo navaja tudi naslednje: »Osveščenost javnosti o podnebnih izzivih je velika, toda strateške načrte za zagotovitev pravičnega prehoda je treba še pripraviti. Obstaja široko družbeno soglasje glede podnebnih sprememb. Po navedbah raziskave Eurobarometer iz leta 2019 je 76 % vprašanih menilo, da so podnebne spremembe zelo akuten problem. Čeprav je vlada zavezana pravičnemu prehodu na nizkoogljčno gospodarstvo, pa v obstoječih strateških dokumentih ni pojasnjeno, kako doseči visoko kakovost življenja za vse, vključno z dobrimi zaposlitvenimi in izobraževalnimi priložnostmi. Čeprav je splošna raven okoljske obdavčitve nad povprečjem EU, bi bilo mogoče izboljšati porabo teh prihodkov za smotrnejše podpiranje ciljev politike in zagotovitev pravičnega prehoda.«⁵⁸

Podpore in nasprotovanja v obdobju javne obravnave nacionalne strategije za izstop iz premoga in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda

Javna razprava nacionalne strategije je potekala mesec dni, in sicer med 15. marcem in 15. aprilom 2021. Pripombe in mnenja je poslalo 15 udeležencev, poleg občin še civilna družba, raziskovalni inštitut, sindikati, strokovni organi razvojnih agencij in gospodarske zbornice. Nabor prispevkov je

⁵⁷ Poročilo o državi – Slovenija 2020, <https://op.europa.eu/sl/publication-detail/-/publication/6179f7e9-5945-11ea-8b81-01aa75ed71a1>; vir dosegljiv 1. 7. 2021.

⁵⁸ isto

lahko zanimiv, saj med odzivi, recimo, ni Občine Šoštanj niti Občine Šmartno ob Paki, zanimivo izstopa tudi odziv mladih. Pri pripravi tega prispevka je bilo mogoče dostopati do dokumenta, v katerem je ministrstvo pojasnilo, kako so obravnavali prispele pripombe in mnenja, ali so jih sprejeli in vključili oziroma razlog zavrnitve. Dokument z naslovom *Prejete pripombe iz javne obravnave na osnutek Nacionalne strategije za izstop iz premoga in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda s pripravljenimi odgovori, maj 2021*, pa je oktobra 2021 in kot edini v vrsti postal na spletnem portalu Energetika javno nedosegljiv.⁵⁹

Stališča civilne družbe

Glede številčnosti gre za odzive, ki v deležu zavzamejo kar tretjino vseh, ob upoštevanju, da je pri stališču mladih pravzaprav konzorcij 13 društev, pa celo več kot polovico. Prevladujejo stališča okoljskih organizacij z agendami trajnostnega razvoja in čimprejšnjim izstopom, v enem primeru pa gre za strokovno stanovsko organizacijo, ki izpostavlja pomen znanosti. Skupini civilne družbe pripišemo tudi stališča mladih za podnebno pravičnost, ki sicer v delu dopušča tudi umeščanje na sindikalno stran.

Plan B za Slovenijo, mreža nevladnih organizacij za trajnostni razvoj⁶⁰

Stališče organizacije je izrazito naklonjeno scenariju 2030. »V skladu z zavezami Pariškega sporazuma je potrebno končati uporabo premoga do leta 2030. Republika Slovenija se je z ratifikacijo Pariškega sporazum leta 2016 zaveza-

⁵⁹ Za potrebe tega članka umik dokumenta oziroma nedosegljivost stališč (zadnje preverjanje dosegljivosti vira 11. 10. 2021 sporoča nedostopnost) niti ni tako ključna, kot je za potrebe spoštovanja načela o vključevanju javnosti. Gre za še en moment erozije demokratičnosti procesa, ki po vsebini izrazito vpliva na življenje ljudi in gospodarstvo.

⁶⁰ https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/10_plan_b.pdf

la k doseganju globalnega cilja omejevanja dviga globalne temperature na občutno pod 2 °C oz. prizadevanju, da se dvig temperature omeji na 1,5 °C v primerjavi s predindustrijsko ravno. Iz posebnega poročila IPCC o cilju 1,5 °C, ki ga je potrdila tudi Slovenija, izhaja, da bi morale države OECD, vključno s Slovenijo, v skladu z zavezami Pariškega sporazuma premogovno proizvodnjo opustiti do leta 2030. Načelo pravičnega prehoda, na katerega se sklicuje strategija, vključuje tudi globalno komponento in razume pravičnost tudi v razmerju do držav v razvoju, ki zgodovinsko gledano niso »zaslužne« za tolikšen del emisij kot razvite države, hkrati pa bodo lahko utrpeli precej hujše posledice podnebnih sprememb. Slovenija ima zato tako kot druge zahodne države zgodovinsko odgovornost, da preneha uporabljati fosilne vire prej kot države v razvoju. V skladu z načeli okoljske in podnebne globalne pravičnosti mora biti letnica zaprtja rudnika v skladu s podnebno znanostjo.«⁶¹

Mladi za podnebno pravičnost⁶²

K stališču Mladih za podnebno pravičnost je podana podpora 13 nevladnih organizacij oziroma sindikatov. Mladi v svojem stališču najprej izpostavljajo zahteve za dvig socialne varnosti delavcev, ob izpolnitvi tega pogoja pa podprejo scenarij A in čimprejšnji izstop. Mladi podajo tudi več predlogov za doseg ciljev, kot je npr. uvedba novega okoljskega davka. *»Ob zgornjih zahtevah spodaj podpisani podpiramo leto 2033 kot letnico opustitve premoga. Leto 2033 je tudi edina predlagana letnica, ki je kolikor toliko v skladu z znanstvenimi dognanji in načeli podnebne pravičnosti. In ne nazadnje, podpiramo v dokumentu podane zaveze k ohranjanju in obnavljanju narave ter povzročanju čim manjše okoljske škode tekom procesa celovitega prestrukturiranja regije. Dokler zgoraj podane zahteve ne bodo vključene v strategijo,*

⁶¹ isto

⁶² https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/14_mladi_zpp.pdf

dokument za nas ni sprejemljiv.«⁶³

Odziv Mestne občine Velenje in Občine Trbovlje in neodzivi ostalih

Odzivi lokalnih skupnost na predlagani nacionalni načrt so bili presenetljivo skopi. Z izjemo dveh, MO Velenje in Občine Trbovlje, ostajajo lokalne skupnosti neme. Ni mogoče razbrati, ali so podporne v okviru regijskih odzivov in zaradi tega same posebej ne podajajo mnenja. Preučevanje več dodatnih virov deloma dopušča domneve, vendar premalo za trdnost sklepov. Tako se je v okviru drugega dne konference *Pozdravljena, prihodnost*, ko je bila v programu okrogle mize k besedi povabljen javnost, za besedo prijavil Drago Koren, direktor šoštanjске občinske uprave, ki je Velenju izrazil nelagodje ob nepovabilu na konferenco, v nadaljevanju pa izpostavil vidik škode zaradi izgub zemljišč, ki so in še bodo zaradi širjenja odkopnih mest prizadela območja Šoštanja in okolice, ter odpravil dvom, da občina in država vendarle nista na različnih bregovih in je mogoče v nastajajočem zakonu pričakovati rešitve. Podobno stališče na temo trajnostnega razvoja ob občinskem prazniku Občine Šoštanj je v slavnostnem nagovoru podal tudi župan Darko Menih: *»Premogovnik s svojim izkopavanjem naši občini povzroča velike težave: - Omejitve pri rabi prostora (izguba rodovitne zemlje, širjenje jezera, ni pogojev za industrijsko cono, nemirno jezero in posledično ni turizma). - Degradacija prostora (krčenje gozdov, spreminja se krajinski videz, izgubljam stavbna zemljišča). - Povzroča ekološke obremenitve (zračni jašek – smrad, nevarnost poplav – nasip, tresenje tal – vzbujanje strahu). Opozarjamo na Zakon o postopnem zapiranju PV in podaljšanju koncesije izkopavanja. Občina bi že davno morala vedeti, kdo bo tisti, ki bo po prenehanju izkopavanja premoga skrbel za sanacijo ugreznin in za vzdrževanje nasipa, kdo bo zagotavljal finančna sredstva za vse to, kdaj in kako bo določena meja pridobivalnega prostora, da se ne bo*

⁶³ isto

zgodila še ena potopljena vas Družmirje, kdaj in kako bo potekalo prestrukturiranje delovnih mest. Najbolj pa se bojimo, da bomo na koncu ostali sami z njihovimi obljubami in da bo Šoštanj spet obsojen na propadanje, kot se je začelo 1963.»⁶⁴ Iz nastopov obeh v zvezi s premogovništvom prvenstveno izhajajo težave, deloma pa tudi strah za propadanje, ne pa tudi zavračanje scenarija A in izstopa leta 2033. Celo nasprotno.

Sklep Sveta Mestne občine Velenje⁶⁵

Mestna občina Velenje se je na javno obravnavo nacionalne strategije odzvala s soglasno sprejetim sklepom na izredni seji Sveta MO Velenje, v katerem je določila predhodne pogojenosti.⁶⁶ V nadaljevanju je v odzivnem dokumentu podala konkretne pripombe, mnenja in zahteve, k vsem pa pripisala argumente.

Sklep Sveta MO Velenje: *»Pred določitvijo letnice izstopa iz premoga mora Vlada Republike Slovenije: - do prenehanja izkopavanja premoga vsaj 5 tisoč delovnih mest nadomestiti s stabilnimi delovnimi mesti s primerljivo ali višjo dodano vrednostjo od sedanje (socialna varnost vseh zaposlenih, ki so posredno ali neposredno povezani s pridobivanjem premoga); - zagotoviti finančne vire za nadomestno varianto daljinskega ogrevanja Šaleške doline, ki bo okoljsko in ekonomsko vzdržna; - sprejeti načrt za stabilno in konkurenčno oskrbo z električno energijo do leta 2050, v izogib energetske odvisnosti in energetske revščini vseh državljanov in gospodarstva; - pravočasno pripraviti in sprejeti Zakon*

⁶⁴ Govor župana Darka Meniha na osrednji slovesnosti ob prazniku Občine Šoštanj, <https://www.sostanj.si/objava/556878>, vir dosegljiv 10. 11. 2021.

⁶⁵ Sklep o stališčih Sveta MO Velenje do osnutka Nacionalne strategije za izstop iz premoga in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda; Svet MO Velenje, 13. 4. 2021, Uradni vestnik MO Velenje in https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/6_mo_venenje.pdf; vir dosegljiv 9. 10. 2021.

⁶⁶ Isto

o prestrukturiranju SAŠA regije, ki bo sistemsko in celovito urejal področje prestrukturiranja, zagotovil poseben status premogovni regiji SAŠA ter opredelil vire za njegovo izvedbo; - pripraviti in sprejeti Zakon o postopnem zapiranju Premogovnika Velenje ter določiti namensko opredeljene finančne vire sredstev za izvedbo strokovno ustreznega in varnega postopnega zapiranja. Iz izkušenj, pridobljenih v procesu izstopa iz premoga v Zasavski regiji, je eden ključnih predpogojev za uspešen izstop iz premoga določitev jasne razlike med tehničnim zaprtjem premogovnika in družbeno-gospodarskim preходом regije, kar v primeru SAŠA regije zahteva posebno obravnavo regije kot premogovne regije v kontekstu nacionalnega in EU razvojnega financiranja. Jasno in ločeno morajo biti opredeljeni viri financiranja za zaprtje premogovnika in za prestrukturiranje regije. Sredstev iz Sklada za pravičen prehod ni dovolj za potrebe obeh regij, samo v SAŠA regiji je identificiranih projektov v vrednosti več kot 1,1 mrd evrov. V Strategiji ne more pisati, da se bo proaktivno obravnavalo vprašanje zaposlenih v PV in povezanih družbah. Podana mora biti jasna zaveza, da bo za vse zaposlene poskrbljeno in da ne bodo ostali brez zaposlitev ali socialne varnosti. Šaleška dolina bo zaradi odločitve države ostala brez daljinskega ogrevanja, zato je prav, da država najde in financira nadomestno rešitev. Opredeliti mora, kateri energetski vir bo možno uporabiti, da bo ogljično nevtralen in sprejemljiv tudi za lokalne prebivalce, ki že nekaj let živimo v težko priborjenem okolju (sanacije ugreznin, vodotokov in drugih škodljivih posledic, nastalih zaradi odkopavanja premoga); - pravila Podnebnega sklada preoblikovati tako, da bo možno prioriteto sofinancirati projekte v sklopu prestrukturiranja in druge projekte, povezane z zeleno transformacijo v Šaleški dolini; - zagotoviti namenske in zadostne finančne vire (državni in evropski); - podpreti realizacijo identificiranih projektov v vrednosti 1,1 milijarde evrov v SAŠA regiji.»⁶⁷

⁶⁷ isto

Konkretne pripombe občine na osnutek nacionalne strategije obsegajo v tabelarnem pregledu več kot 25 strani. Na tem mestu ostajamo osredotočeni na pripombe glede scenarija A, ki je v strategiji ocenjen kot: »v vseh pogledih okolju najbolj prijazen – ne le z vidika doseganja podnebnih ciljev, temveč tudi v smislu zmanjšanja okoljskih vplivov dejavnosti, povezanih s premogom, na regijo.« Pripomba MO Velenje predlaga predlagatelju svoj zapis, in sicer: »Ta scenarij upošteva samo okoljski vidik doseganja podnebnih ciljev ter zmanjšanja okoljskih vplivov dejavnosti, povezanih s premogom, na regijo. Ne upošteva po gospodarskega, energetskega ali družbenega vidika, zato o dolgoročnih posledicah na okolje zaradi ukinitve premoga, ukinitve vira daljinskega ogrevanja, zagotavljanja drugega vira energije po konkurenčnih pogojih ter vpliva na življenje ljudi ne moremo govoriti. Obenem ne sledi namenu strategije, da bi moral biti prehod iz premoga pravičen.«⁶⁸ Pri argumentiranju MO Velenje zapiše: »Pravičen prehod pomeni upoštevanje vseh štirih vidikov, tako gospodarskega, družbenega, energetskega kot okoljskega. Favorizirana letnica izstopa iz premoga, scenarij A, ne sme temeljiti samo na argumentaciji enega podcilja ter na podlagi izvedenega enega sestanka delovne skupine na vladi. Ker ni narejene nobene analize ali kalkulacije glede zagotavljanja energije v prihodnje, daljinskega ogrevanja, gospodarskega in družbenega vidika, ni možno zaključevati, da bo ta varianta imela najbolj pozitiven vpliv na okolje.«

Po podobnem pristopu se je občina v nadaljevanju odzvala na veliko večino stališč in zaključkov iz dokumenta in brez izjeme odklonilno, zato na tem mestu velja izpostaviti samo še njeno oceno ministrstva o 12-letnem oknu, ki da zagotavlja dovolj časa za vzdržen prehod, in argument nasprotovanja MO Velenje: »12-letno okno priložnosti, kot ga pripravljavci strategije opisujejo, je prekratko obdobje glede na zelo zahteven proces, kot je prestrukturiranje. V Zasavju traja že 20 let z veliko sredstvi, pa ne moremo govoriti o uspešni

⁶⁸ isto

zgodbi prestrukturiranja. Za izvedbo pravičnega prehoda iz premogovniške regije je s tako raznolikimi in zahtevnimi rudarsko-geološkimi razmerami, kot so prisotne v Premogovniku Velenje, po optimističnih prognozah potrebnih vsaj 20 let. V svetu ni primera uspešnega prestrukturiranja rudarske regije v obdobju dobrih deset let. Gre za izredno kompleksne, dolgotrajne ter finančno zahtevne projekte, gre za spreminjanje podobe celotne regije, in to ne le v gospodarstvu, ampak tudi v izobraževanju, socialni ... V tako kratkem času ni možno nadomestiti izgubljenih delovnih mest, uspešno preiti na alternativni vir ogrevanja niti zagotoviti nadomestnih virov električne energije na državni ravni. Kljub ambicioznim razvojnim načrtom gospodarstvo v SAŠA regiji do leta 2033 ne bo uspelo zagotoviti dovolj novih delovnih mest. Zaradi navedenih dejstev je v strategiji potrebno opredeliti dovolj dolgo časovno obdobje za postopno prestrukturiranje gospodarstva SAŠA regije, v katerem bo možno zagotoviti pravičen prehod, kar pomeni tudi možnost vključitve vseh presežnih kadrov v proces prekvalifikacije.»⁶⁹

Odziv Občine Trbovlje⁷⁰

V svojem odzivu Občina izpostavlja izkušnjo njihovega zapiranja rudnika, pri katerem je bil poudarek na prostorski in okoljski sanaciji razvrednotenih območij, vendar tudi ta v veliki večini ni bila dokončana oz. ta območja kljub izvedenim delom niso primerna za novo uporabo. »Na podlagi raziskav in tudi sodelovanja s Fakulteto za gradbeništvo ugotavljamo, da območja in površine, ki so sicer bile urejene (namenoma ne uporabljamo besede sanirana), kljub izvedenim delom niso primerne za gradnjo oz. nadaljnjo uporabo. Le za območje Lakonce v Trbovljah bomo namreč morali nameniti cca. 200.000 evrov sredstev za raziskave in na njihovi

⁶⁹ isto

⁷⁰ Odziv občine Trbovlje, https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/12_obcina_trbovlje.pdf, vir dosegljiv 1. 10. 2021;

podlagi predlog sanacije tal, tako da bodo ta primerna za gradnjo. Stroški same sanacije so zaenkrat še neznani, bodo pa ogromni. Enako velja tudi za večino ostalih bivših rudniških površin. Zavedati se je potrebno, da nove 4.0 tehnologije in razvoj sloni na tehnologiji, računalnikih in načinih dela, pri katerih so določeni deli procesov robotizirani in kjer se ne sme zgoditi, da se stavba pogreza niti za centimeter. Torej je nujna stabilnost tal in ustrezna sanacija.»⁷¹

Stališče Holdinga slovenskih elektrarn⁷²

Načelno stališče Holdinga izstopa po svoji pragmatičnosti in, po svoje, neuporabnosti⁷³ za namen strategije. »Skupina HSE zagovarja stališče, da pri zapiranju premogovnika in opuščanju rabe premoga v TEŠ ni ključna letnica zaprtja/opustitve, ampak mora za optimizacijo procesa izkopavanja, uspešno nadomestitev energetskega vira in za korist lokalne skupnosti in vseh zaposlenih v PV in TEŠ zakonodajalec z vsemi ključnimi deležniki uskladiti, kateri postopki morajo biti izvedeni do leta, ko lahko govorimo o zaprtju premogovnika in prenehanju rabe premoga v TEŠ, ki bosta skladna z načeli pravičnega prehoda.« Od ostalih stališč izpostavimo oceno izkušenj HSE, ki izpostavlja, da prestrukturiranja rudarskih regij po svetu kažejo, da ta proces traja vsaj 20 let. Zapiralna dela pa se bodo izvajala še vsaj 10 do 15 let po zaprtju.

⁷¹ isto

⁷² Stališče Holdinga slovenskih elektrarn, https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/2_hse.pdf; vir dosegljiv 1. 9. 2021;

⁷³ Takšno stališče HSE je težko uporabno, saj je v ospredju strategije težnja ministrstva, da določi letnico izstopa, na osnovi te pa se v nadaljevanju izvajajo preračuni in določajo potrebne aktivnosti. Op. a.

Prispevka Sindikata pridobivanja energetskih surovin Slovenije⁷⁴

Prispevek Sindikata pridobivanja energetskih surovin Slovenije, ki je tudi reprezentativni sindikat v dejavnosti premogovništva, stranka Kolektivne pogodbe Premogovništva Slovenije ter v svojem članstvu šteje večino zaposlenih v skupini Premogovnika Velenje, sodi po obsegu med najizčrpnější prispevek v okviru javne obravnave. Zanj je sindikat pooblastil Odvetniško pisarno Kavalič, takšna, v pravnem duhu, pa je tudi pretežna naracija prispevka. Tako npr. še v uvodu sindikat izpostavlja, da cilj, ki mu sledi predmetna Strategija do leta 2033 kot »Scenarij A«, ni zavezujoč,⁷⁵ državo zavezuje le pravno zavezujoča vira: Pariški sporazum, ki letnice za dosego brezogljične družbe ne določa, in na njegovi osnovi sprejeta Uredba (EU) 2018/1999 Evropskega parlamenta in Sveta o upravljanju energetske unije in podnebnih ukrepov, ki zadaja cilj razogljičenja do leta 2050. Pravno zavezujoč cilj je torej razogljičenje EU in Slovenije do leta 2050.

V nadaljevanju se za potrebe te razprave osredotočimo na pripombo, ki je aktualnejša v zvezi s pristojnostjo sindikalnega udeleženca. Na sklepe iz osnutka strategije, ki se nanaša na ocenjeni obseg vpliva na posredno zaposlene v dejavnostih, povezanih s premogovništvom in naj bi znašala dodatnih 10 % aktivne delovne sile ali med 1.500 in 2.000 prebivalci Šaleške doline, SPESS na tem mestu ugovarja: *»Navedeni podatki so napačni, saj študije kažejo na drugačne številke (4000 do 6000 zaposlenih). Tudi sama navedba podatkov brez ustrezne navedbe virov (citiranja) ni ustrezna za tako pomembno besedilo.«* Sindikat svoje stališče utemeljuje z na-

⁷⁴ https://www.energetika-portal.si/fileadmin/dokumenti/publikacije/premog_izhod/pripombe_jo/13_spess.pdf

⁷⁵ Pojasnilo sindikata in opomba avtorja – Strategija do leta 2033 kot »scenarij A« ni zavezujoč, saj temelji na deklarativnih priporočilih in ciljnih Evropske komisije, kot si ga je zadala v Evropski strateški dolgoročni viziji za uspešno, sodobno, konkurenčno in podnebno nevtravno gospodarstvo "Čist planet za vse". Državo lahko zavezuje le pravno zavezujoč vir.

slednjim sklicem na vir: »Študija, ki je bila narejena za sindikata SDE in SPESS-PV v letu 2017 in ki jo tudi prilagamo, govori o 4000 do 6000 posrednih delovnih mestih. (Vir: Študija KRIŽANIČ, France, MENCINGER, Jože. Oportunitetni stroški ukinitve TEŠ in PV : (končno poročilo). Ljubljana: EIPF, Ekonomski institut, 2017. 69 str., ilustr. [COBISS.SIID 526997017], v nadaljevanu: »Oportunitetni stroški«). Za zanimivost lahko na tem mestu dodamo, da se je ministrstvo pri odzivu⁷⁶ na to pripombo odzvalo z oceno, da omenjena študija ni bila recenzirana. Pripombe sindikata zato niso bile vključene. Na tem mestu vsekakor velja izpostaviti, da gre za ključne vrednosti in jih velja v nadaljevanju razčistiti, saj o obsegu 5000 nadomestnih delovnih mest z največjo resnostjo razpravljajo številni udeleženci, na čelu z županom MO Velenje Petrom Dermolom. Bodisi se za študijo pridobi recenzentska ocena ali pa opusti navajanje vrednosti.

O pravičnosti še ni zagotovil, o trajnosti še manj

Oktobra 2021 Republika Slovenija še vedno nima odgovora na letnico opustitve premoga. Ima ambiciozen scenarij, ki bi lahko predstavljal vstopnico do količine finančnih razvojnih sredstev, kot v preteklosti še ni bilo primere, a le, če se bodo o scenariju dogovorili in sklep sprejeli.

Do jeseni 2021 ima Republika Slovenija številne javne razprave na temo nacionalne strategije za izstop iz premogovništva in prestrukturiranje premogovnih regij v skladu z načeli pravičnega prehoda. A teme le-teh so pretežno energetske, premogovniške, okoljske in socialne – sindikalne. In kot nas opozarjajo tuje dobre prakse, če humanisti, družboslovci, zdravstveni delavci nanje še vedno niso vabljeni, razprave ne morejo postati trajnostne.

⁷⁶ Op. a. – kot že omenjeno, je dokument ministrstva v času zaključka tega prispevka na spletni strani ministrstva oktobra 2021 nedosegljiv oziroma ostaja samo naslov, ne pa tudi dostop do dokumenta.

Šaleška dolina ima eno mladino, o enem in ključnem vprašanju pa ima dolina dvojje občinskih stališč. Občina Šoštanj proces predlaganega pravičnega prehoda sprejema in mu dopušča prostor, Mestna občina Velenje pa postavlja prvi pogoj in ga v sedanjih obliki zavrača.

Jeseni 2021 ima Republika Slovenija živahne strokovne razprave o alternativnih energetske virih, inteligentnih rešitvah in inovacijah, ki bi v desetih letih lahko postale ključne in prebojne, delu gospodarstva in prebivalcem pa predstavljale varen izhod.

Konec septembra 2021 je Komunalno podjetje Velenje na svoji spletni strani objavilo naslednji poziv⁷⁷: *»V Komunalnem podjetju Velenje, d. o. o., smo pričeli izvajati projekt Preobrazba sistema daljinskega ogrevanja Šaleške doline. Preobrazba sistema daljinskega ogrevanja Šaleške doline pomeni prehod na nov sistem daljinskega ogrevanja v Šaleški dolini, ki bo ekonomsko in okoljsko najbolj učinkovit ter sprejemljiv in bo popolnoma neodvisen od premoga ... Za ta namen smo po pooblastilu Mestne občine Velenje in Občine Šoštanj pristopili k izvedbi prvega od projektov z nazivom »Zelena transformacija Komunalnega podjetja Velenje: Prehod daljinskega ogrevanja na obnovljive vire energije v kombinaciji z VN – elektrodnima kotloma.« V okviru tega projekta je predvidena izvedba sistema, ki bo v kombinaciji z VN-elektrodnima kotloma, hranilnikom toplote, proizvodnjo energije iz sončnih elektrarn in drugimi distribuiranimi viri obnovljivih virov energije predstavljal začetek prehoda na nov sistem daljinskega ogrevanja v Šaleški dolini.«*

Ob vsem zgoraj izpostavljenem in povzetem se ni mogoče izogniti sklepu, da gre v sedanjem stanju za močne disonantne note, zato o delujočem mehanizmu, ki bi bil zagotovilo za pravičen prehod, ni mogoče govoriti. Glede na pretežno »monokulturno« sestavo udeležencev po gospodarski panogi in glede na različne generacijske interese, je to povsem

⁷⁷ <https://www.kp-velenje.si/index.php/novice/2350-zelena-transformacija-kpv>; vir dosegljiv 24. 9. 2021

razumljivo. Posebej, ker nam je znano, da je zeleno gospodarstvo v drugem desetletju po l. 2000 začelo izgubljati moč operacionalizacije in napredka pri doseganju bolj trajnostnega gospodarstva v skladu s planetarnimi omejitvami. Krožno gospodarstvo zahteva nove in inovativne pristope v poslovanju, v katerem so vsi akterji vključeni v reševanje okoljskih, družbenih in gospodarskih vprašanj, pri čemer se ves čas zavedajo, da ne smejo vzeti s planeta več, kot ta ustvarja.